

ВЫВУЧЭННЕ ФАЎСЦІЯНЫ Ў ПРАЦЭСЕ БЕСПЕРАПЫННАЙ АДУКАЦЫ

Анотацыя. *Артыкул прысвечаны аналізу «Фаўста» Ё.В. Гётэ. На прыкладзе гэтага шэдэўра сусветнай класікі разглядаецца фармаванне каштоўнасцей арыенціраў у студэнтаў пры аналізе мастацкага тэксту.*

Summary. *The article is dedicated to the analysis of "Faust" by J.W. Goethe. The author also considers on an example of this masterpiece of world classics the formation of value orientations of students in the process of literary text's analysis.*

Ключавыя словы: «Фаўст»; Ё.В. Гётэ; аналіз мастацкага твора.

Keywords: "Faust"; J.W. Goethe; the literary text's analysis.

Выхаванне ўніверсальных агульначалавечых каштоўнасцей і высокіх грамадзянскіх ідэалаў з'яўляецца задачай гуманітарных навук, і гэтаму спрыяе курс вывучэння гісторыі культуры і літаратуры. Вялікія пісьменнікі і мыслеры розных культур падымаюць у сваіх творах як універсальныя, так і нацыянальныя аспекты, таму іх шэдэўры сталі класікай і маюць агульначалавечае гучанне. «Фаўст» Ё.В. Гётэ з'яўляецца прыкладам такіх твораў, стоячы ў адным шэрагу з эпосам Гамера, драмамі Шэкспіра, «Боскай камедыяй» Дантэ і іншых геніяў сусветнай літаратуры.

З «Фаўстам» Ё.В. Гётэ вучні знаёмяцца ў школе ў старэйшых класах. У асноўным акцэнт робіцца на скарочаным хрэстаматычным варыянце, у аснову якой пакладзена першая частка. Далей студэнты педагагічных спецыяльнасцей ў

курсе замежнай літаратуры даследуюць яго у ВНУ. У Беларускім дзяржаўным універсітэце дадзены твор падрабозна вывучаецца на лекцыйных і практычных занятках студэнтамі другога курсу спецыяльнасці 1-21 05 06 «Рамана-германская філалогія» па дысцыпліне «Гісторыя замежнай літаратуры XVII–XIX стст.» і другога курсу спецыяльнасці 1-21 04 01-01 «Культуралогія (прыкладная)» у раздзеле «Гісторыя заходнеёўрапейскай літаратуры ў кантэксце культуры». На практычных занятках увага перадусім надаецца аналізу мастацкага тэксту студэнтамі, разбіраюцца ключавыя пытанні твора.

У «Фаўсце», якога Ё.В. Гётэ пісаў ад гадоў юнацтва да канца свайго жыцця, спалучыліся ўсе выбітныя ідэі эпохі Асветніцтва, якія сёння лічацца прагрэсіўным дасягненнем развіцця чалавечай цывілізацыі. У творы разлядаецца роля асобы ў гісторыі як канкрэтнага народу, так і чалавечтва, ідэі спасціжэння ідэалаў антычнай культуры, дэізму, касмапалітызму, натуральнага чалавека з яго натуральным правам, антыабсалютызму, антыфеадалізму і антыклерыкалізму, вынаходніцтваў чалавечага генія і навуковага прагрэсу. Паводле стылістыкі і жанравай асаблівасці «Фаўст» таксама адметны сваім мастацкім універсализмам і сінтэзам усіх родаў літаратуры. Г. В. Сініла адзначае: «В нем соединились, кажется, все оттенки поэтического языка: стиль философского трактата – и живая народная речь, вплоть до просторечия; высокое, трагическое – и самое низменное, даже вульгарное; прозрачно-щемлящая искренность интонации в песенках Гретхен, простеньких внешне, но скрывающих за этой обманчивой внешностью чрезвычайно трудную в художественном отношении “неслыханную простоту” (Б. Пастернак), – и ядовито-ироническая, саркастическая стихия житейских максим Мефистофеля. В “Фаусте” сошлись, как в учебном пособии по стихосложению, все мелодии и ритмы, все стихотворные размеры, выработанные европейской литературой, – от античных ямбических триметра и тетраметра (размеров греческой трагедии и комедии) до белого стиха шекспировских трагедий, от простонародного немецкого кнittelферса и песенного дольника – до александрийского стиха и итальянской октавы. Вся эта разнородная глыба, сцементированная воедино поэтическим гением Гёте, требует особой чуткости и особого таланта от переводчика, берущегося передать “Фауста” на другом языке» [1, с. 352].

Твор таксама стаў і метагэстам еўрапейскай культуры, паколькі выклікаў вялікую колькасць усемагчымых інтэрпрэтацый. Ідэя фаўстцыі з’явілася на глебе нямецкай культуры яшчэ ў эпоху Рэнесанса, але геніяльная апрацоўка Гётэ зрабіла фавулу аб Фаўсце, шукальніку ісціны, неўміручай. Вялікі нямецкі пісьменнік стаў настаўнікам для наступнага пакалення аўтараў-рамантыкаў, які прыходзілі ў сферу літаратуры, ў прыватнасці, і ўвогуле культуры.

Стварэнне «Фаўста» Ё. В. Гётэ паўплывала і на развіццё нацыянальных еўрапейскіх культур: пачынаючы ад спробаў перакладу тэксту і заканчваючы ўзнікненнем твораў з алюзіямі на нямецкі шэдэўр альбо сюжэтамі ўласна фаўстцыянскага характару: «Беларуская культура (як частка еўрапейскай) таксама далучаецца да дыялогу з фаўстцыянай яшчэ ў часы Гётэ, калі нямецкі геній супрацоўнічае з Антоніям Радзівілам, ствараючы оперу. У музычным “Фаўсце” (1819) дзіўным чынам спалучылася эстэтыка рамантызму (менавіта так вызначае музычны стыль даследчык і рэжысёр-пастаноўчык оперы на сцэне Нацыя-

нальнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета Рэспублікі Беларусь Віктар Скарабагатаў) з рысамі сентыменталізму, класіцызму, барока і ракако. Але гэта ўжо непасрэдны ўплыў мастацкага ўніверсалізму аўтара тэксту лібрэта» [2, с. 404].

Опера «Фаўст» у перапрацоўцы Гёте пацягнула гэўныя змены. Акцэнт у ёй робіцца на каханні, таму на першы план разам з Фаўстам выходзіць Маргарыта, распавядаецца іх трагічная гісторыя, што вельмі імпанавала эстэтычнаму полю рамантызму. У падвярдэжненне гэтаму прывядзем вынікі праведзенага намi даследавання: «...Віктар Скарабагатаў адзначае, што “Фаўст” А. Г. Радзівіла з’яўляецца тэатральна-музычным здабыткам эпохі еўрапейскага рамантызму. Улюбёнымі музычнымі жанрамі кампазітараў рамантыкаў таго часу былі опера, сімфонія і балет. Вялікая ўвага ў творах надавалася гераічнаму мінуламу, народным песням, баладам і легендам. Асоба надзвычайная, індывідуальная, арыгінальная, якая дзейнічае ў выключных абставінах, – такім быў ідэал рамантыкаў. Вельмі часта майстры рамантызму надавалі важнае значэнне свету ідэальнаму, які так адрозніваўся ад змянога чалавечага быцця. Адсюль вынікае наступнае пытанне: ці можна лічыць лібрэта мастацкім творам эпохі рамантызму? На гэтае пытанне цяжка даць адназначны адказ, таму што сам Гётэ пры ўсім сваім універсалізме не змог палкам прыняць рамантычную культуру. Што тычыцца музыкі оперы, яе кампазітар не проста рэагаваў на новыя павевы ў мастацтве, а вырас у інтанацыйным полі рамантызму, і гэта значна паўплывала на музычнае афармленне, на музычную стылістыку твора» [3, с. 134].

Гётэ як цудоўны майстар слова галоўныя ідэі твора заклочае ў своеасаблівыя песні-балады, якія па праву могуць лічыцца самастойнымі творами і абавязкова ўключаюцца ў музычныя адаптацыі драматычнай паэмы. У душы галоўнага героя адбываецца перамена: ад жарсці да глыбокага і ўзвышанага пачуцця да Грэтхен. Аб высокіх пачуццях галоўных герояў сведчыць балада аб Фульскім каралі, які на працягу жыцця захоўваў падарунак сваёй каханай – залаты кубак: «Уладца Фулы слаўнай / Меў кубак для бясед / Каханай дар, што рана / Сьпшла ў лепшы свет. // З яго гаючы трунак / Піў на пірах кароль, / Глядзеў на падарунак, – / Стаіўшы ў сэрцы боль» [4, с. 245–246].

Гэты ўстаўны твор з’яўляецца алегорыяй кахання герояў: «Магчыў вярнасці ўзмацяецца Гётэ яшчэ больш, і менавіта такім будзе каханне галоўных герояў: Маргарыта памрэ, а Фаўст пранясе ўспаміны аб ёй да самай смерці. Гэтая песня – своеасаблівы пралог да іх кахання. Як пазней аўтар раскажа пра задуму твора ў трох пралогах да “Фаўста”, так і тут Гётэ прадказвае трагічны характар гэтага кахання. “Der heilige Becher”, “der goldene Becher” (‘святая кубак’, ‘залаты кубак’) атаясамліваецца для галоўнага героя з памяццю пра каханую. Кубак сімвалізуе і самае каханне, якое можа сыйсці толькі са смерцю таго, хто здольны кахаць, варты кахання: “Er sah ihn stuerzen, trinken // Und sinken tief ins Meer, // Die Augen taeten ihm sinken, // Trank nie einen Tropfen mehr” [1, S. 391]. – (‘Ён бачыў як ён [кубак] абярнуўся, запоўніўся, // І апусціўся глыбока ў мора, // Павекі яго апусціліся, // Болей не піў ні кроплі’).

Яшчэ адным важным каштоўнасным аспектам з’яўляецца спроба Гётэ прадставіць у «Фаўсце» нямецкую культуру ў кантэксце сусветнай, бо твор складаецца з дзвюх частак. Першая ўяўляе сабою Германію напярэдадні Новага часу,

яна інтэрпрэтуецца як «мікракосм (малы свет)» «Фаўста», канкрэтнага героя ў канкрэтных абставінах. Другая – метафарычнае ўвасабленне ўсёй гісторыі чалавечтва, «макраскосм». Таму ў першай частцы мы знаходзім адпостраванне рэальнай культуры Нямеччыны: зацікаўленасць народнымі павер’ямі і міфалогіяй, вобразы людзей з народу, адпостраванне асаблівасцей нямецкай гаворкі, што ярчэй за ўсё праявілася ў першай версіі – «Пра-Фаўсце»: «Малады Гётэ дэманструе таксама ў тэксце асаблівасці арфаграфіі, якія адрозніваюцца ад прынятай нормы: ужывае імператывы, дзеясловы першай і трэцяй асобы адзіночнага ліку без канчатка “e” (“Bild mir nicht ein, / ich koennt was lehren”, “Es moecht kein Hund so laenger leben!” [1, S. 367]), гэты канчаток ён ігнаруе таксама ў назоўніках і прыметніках (“Und ziehe schon an die zehen Jahr’...”, “Meine Schueler an der Nas’ herum / Und seh...”, “Dafuer ist mir auch all Freud entrissen” [1, S. 367])» [5, с. 280].

Яшчэ адным важным аспектам мастацкага твора з’яўляецца яго адаптацыя ў далейшай культурнай традыцыі. У беларускай культуры інтэрпрэтацыяй фаўсціяны займаўся А. Міцкевіч, Я. Баршчэўскі (Гл.: [2]), Я. Купала, М. Гарэцкі, Ф. Аляхновіч, Ядвігін Ш. (Гл.: [6]), Ул. Караткевіч (Гл.: [2]) і іншыя пісьменнікі, што кажа і пра вялікую дыдактычную функцыю твора.

Такім чынам, у працэсе мастацкага аналізу «Фаўста» Ё. В. Гётэ раскрываецца шмат аксіялагічных і маральных аспектаў, якія найперш уплываюць на фармаванне такіх каштоўнасцей навучэнцаў, як асэнсаванне багаціця нацыянальнай культуры і яе ўключанасць у сусветны культурны працэс, цікавасць да гісторыка-культурнай спадчыны, аналіз філасофскіх канцэптаў Асветніцтва і супастаўленне іх з наступнымі эпохамі, якія таксама падпіталіся гэтымі ідэямі.

Літаратура

1. Синило, Г. В. История немецкой литературы XVIII века : учеб. пособие / Г. В. Синило. – Минск : БГУ, 2012. – 400 с.
2. Супранкова, Т. С. Фаўсціяна ў беларускім рамантычным дыскурсе / Т. С. Супранкова // Национальные культуры в межкультурной коммуникации: сб. науч. ст.: в 2 ч. Ч. 2. Национальные формы художественной культуры в процессе межкультурного взаимодействия / редкол.: Э. А. Усовская (отв. ред.) [и др.]. – Минск : Колорград, 2016. – С. 403–410.
3. Супранкова, Т. С. Лібрэта Ё. В. Гётэ «Фаўст» у міжкультурнай камунікацыі / Т. С. Супранкова // Сучасні лінгвістычны парадигмы: матэрыялы Міжнароднай навуковай конференцыі (м. Бахмут, 18 квітня 2017 р.) / відп. ред. Р. М. Ситняк. – Слов’янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2017. – Вып. 4. – С. 133–136.
4. Гётэ, Ё. В. Выбраныя творы / Ё. В. Гётэ; уклад., прадм. Л. Баршчэўскага і П. Копаньва, камент. Л. Баршчэўскага і В. Сёмухі. – Минск : Беларускі кнігазбор, 1999. – 640 с.
5. Супранкова, Т. С. Праблематыка і паэтыка “Пра-Фаўста” Ё. В. Гётэ / Т. С. Супранкова // Иностранные языки: инновации, перспективы исследования и преподавания [Электронный ресурс] : материалы междунар. науч.-практ. конф., Минск, 22–23 марта 2018 г. / редкол.: Е. А. Пригодич (отв. ред.) [и др.]. – Минск : БГУ, 2018. – С. 279–287.
6. Супранкова, Т. С. Фаўсціяна ў беларускім мадэрнісцкім дыскурсе / Т. С. Супранкова // Национальные культуры в межкультурной коммуникации: сб. науч. ст. / редкол.: Э. А. Усовская (отв. ред.) [и др.]. – Минск : Изд. центр БГУ, 2017. – С. 332–347.